כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

■ בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת שמות ■ ח"י טבת ה'תשע"ו ■ 30.12.2015 ■ גליון מס' 358 ■

תפוצה לכל קהילות ישראל

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

ויפגשהו בהר האלוקים וישק לו
בפרשתנו פרשת שמות כתוב: ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשהו בהר האלוקים וישק לו...
המשך בעמי 2

להתפלל על שלום הצדיקים / חסידות
ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו' (א, טו). פסוק זה פירשו הרה"ק רבי צבי הירש מרימנוב זי"ע...
המשך בעמי 3

שוויית חורף
כעת שקראתי את הטור של הרב מהשבוע הקודם נזכרתי במעשה זה. מה עלה בגורלו של אותו סיר חמין...
המשך בעמי 4

סיפור לשבת
■ האבנים ומחילת עוונות
■ ותשלח את אמתה
■ ויטמנהו בחול
■ ביום ה-40 לתפילותיו
המשך בעמי 5

שביבים
"התזמורת" שלא ניגנה
ירושלים הייתה זירת לחימה קשה ומרה במהלך מלחמת העצמאות כולה...
המשך בעמי 7

איש וביתו באו

/ הרב יעקב הלוי פילבר

המשימה החשובה ביותר שעמדה בפני יעקב בבואו למצרים הייתה הבטחת קיומו של עם ישראל בגלות הצפויה, לשם כך הוא מקדים כמה פעולות ששתים מהן נזכיר כאן: יעקב ידע שהבטחת קיומו של עם ישראל הוא היעוד הלאומי שהחל בו אברהם, היעוד הזה אינו מתגשם מעצמו אלא תלוי במפעל החינוכי שהחל בו אברהם אבינו כמו שנאמר: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית יח יט)., וכפי שמתאר זאת הרמב"ם (בהל' ע"ז פ"א) בהרחבה: "והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם א־לוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד . . . וחיבר בו ספרים והודיעו ליצחק בנו, וישב יצחק מלמד ומזהיר, ויצחק הודיע ליעקב ומינהו ללמד, וישב מלמד ומחזיק כל הנלווים אליו, ויעקב אבינו לימד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצוות אברהם, וציוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה, כדי שלא תשכח הלימוד, והיה הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלווים עליהם, ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'". וכשעמד יעקב לרדת למצרים החל להתיירא מפני העתיד הצפוי לו, שמא בגלות ירד כל מפעל חייו לטמיון. ועל כן גם אחרי שקב"ה אומר ליעקב: "אל תירא מרדה מצרימה", אין יעקב יושב בחיבוק ידיים וסומך על ההבטחה בלבד, אלא עושה מצדו כמה פעולות כדי להבטיח את קיומו של עם ישראל.

הפעולה הראשונה של יעקב הייתה: "ואת יהודה שלח אל יוסף להורות לפניו", כמו שפירשו במדרש (ב"ר צה): "מהו להורות? להתקין לו בית תלמוד שיהא מורה שם תורה, שיהיו השבטים קורין בו את התורה, ללמדך שבכל מקום שהיה הולך היה עוסק בתורה, כשם שאבותיו היו עושין". או בלשון אחרת במדרש (שם): "להתקין לו בית ועד, שיהא מורה בו דברי תורה, ושיהיו השבטים לומדים בו". יעקב לא הסתפק במסגרות הלימודיות הרגילות שהיו מנוהלות עד כה ע"י שבט לוי, אלא שלח את יהודה להקים בית תלמוד איתן יותר. ואכן מפעלו זה של יהודה הועיל לישראל בעת השעבוד, כמו שאנו מוצאים בדברי פרעה שאומר: "תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה, ואל ישעו בדברי שקר", ושאלו במדרש: מה הם "דברי השקר" שכה חשש פרעה מפניהם? "מלמד שהיו בידם מגילות, שהיו משתעשעין בהם משבת לשבת לומר שהקב"ה הוא גואלן, לפי שהיו נוחין בשבת, אמר להם פרעה: 'תכבד העבודה על האנשים ויעשו בה ואל ישעו בדברי שקר' - אל יהיו משתעשעין ואל יהיו נופשין ביום השבת" (שמו"ר פ"ה יח).

הפעולה השנייה של יעקב להבטחת קיומו של העם היהודי הייתה ביסוס שלמות המשפחה היהודית, ביודעו כי המשפחה היהודית היא הערובה הבטוחה להמשך קיומו של עם ישראל. על דברי הכתוב: "איש וביתו באו", אמרו (במדרש הגדול): "לפי שידע יעקב אבינו שהמצרים שטופים בזימה, לכך עמד והשיא את בניו ובני בניו נשים קודם שיבואו למצרים" ("שאפילו חצרון וחמול שהיו קטנים שידך להם נשים כדי שלא יתחתנו במצרים"). נוסף לכך דאג יעקב לשמירת המסגרת המשפחתית על ידי חינוך לצניעות ולנאמנות בחיי המשפחה, שאותם הפנימו בני ישראל בביתם פנימה, כמו שדרשו (במדרש ילמדנו): "בשעה שירדו למצרים היו צנועים כל אחד ואחד בתוך אוהלו, שנאמר: 'איש וביתו באו' - לא ראובן היה מביט באשתו של שמעון, ולא שמעון באשתו של ראובן, אלא כל אחד באוהלו צנוע". וכאשר עמרם עמד וגירש את אשתו יוכבד, ראתה מרים בפירוק המשפחה היהודית סכנה לבאות והטילה את כל כובד משקלה להשיב את השלום בבית הוריה, ומהם לקחו דוגמא כל עם ישראל, והשיבו גם הם את נשותיהם. ללמדך שלימוד התורה ושלמות המשפחה הם הערובה בטוחה לקיומו של העם היהודי. ■

ויפגשהו בהר האלוקים וישק לו

הכיצד נישק משה לאהרן בהר האלוקים, והרי אסור לנשק בבית הכנסת?

(משיירי שולחנו של הרה"ג גמליאל רבינוביץ' שליט"א)

בפרשתנו פרשת שמות כתוב: ויאמר ה' אל אהרן לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשהו בהר האלוקים וישק לו. (שמות ד', כ"ז)

הקשה הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א: איך התיר לעצמו משה לנשק את אהרן בהר האלוקים. והרי כתב הרמ"א או"ח (סימן צ"ח) שאסור לנשק בבית הכנסת. ומקורו בשו"ת בנימין זאב (סי' קס"ג וסי' אגודה ברכות פ"ו). וזאת כדי להראות ולקבוע בליבו שאין אהבה כאהבת המקום, עי"ש. ואם כן הוא הדין בהר האלוקים, איך נישק משה לאהרן?

א) בספר בד קודש למרן הגרב"ד פוברסקי שליט"א (עה"ת פרשת שמות שם). כתב לתרץ עפמש"כ הספורנו שם. וישק לו, כמנשק דבר קדוש. והיינו שנשק לו מדין ספר תורה, ומפני קדושתו, ולא כמנשק אחיו מפני אהבתו אליו. אלא כמנשק דבר קדוש כספר תורה. ובהכי מותר אף בהר האלוקים, עי"ש. וסיים ה"בד קודש" ונפלא הוא.

ב) בשו"ת בית ישראל להגר"י לנדא זצ"ל (או"ח ס"ט) גם כן הקשה כן. וכתב לתרץ מה שנישק משה לאהרן בהר האלוקים, כי אהרן היה אחיו הגדול. כמבואר בפרשת וארא. ומשה נהג כבוד באהרן מדין כבוד אחיו הגדול, שדרשו חז"ל "כבד את אביך וכו'", "את" לרבות אחיך הגדול, ואם כן כיון שנשקו מדין כבוד, שרי אף בהר האלוקים, כמו שמותר לנשק אביו ורבו בבית הכנסת משום שהוא דרך כבוד, והתורה ציוותה לתת להם כבוד. הכי נמי התורה ציוותה לתת כבוד לאחיו הגדול, ומותר לנשקו אף במקום שכינה, בהר האלוקים, עי"ש.

ג) הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א מח"ס "בית מתתיהו", תירץ בארבעה אופנים, ראשית תירץ, ע"פ מש"כ הבן איש חי (פרשת ויקרא הי"א). שמותר לנשק תלמיד חכם בבית הכנסת, אף למש"כ הרמ"א דאין לנשק בבית הכנסת, דנישוק תלמיד חכם כשעושה לכבוד התורה ואהבתה, שחייב מן התורה בכבוד תלמיד חכם, שרי לנשקם אף בבית כנסת. וכן מובא בספר שלמא בעלמא (סימן צ"ח) שבעל אבי עזרי זצ"ל נישק בישיבה תלמידי חכמים. ועל כרחך כשמנשק משום כבוד התורה מותר. ואם כן י"ל משום הכי נישק משה לאהרן בהר אלוקים, כמו שמותר לנשק תלמיד חכם בבית הכנסת, הוא הדין בהר אלוקים. אולם בשו"ת פני מבין (יו"ד סימן קפ"ו) אוסר לנשק ידי רבו בבית הכנסת, דליכא אהבה אלא לה', עי"ש. ובקונטרס גם אני אודך תשובות הגר"ח קנייבסקי (ח"ב תשובה ס"ג) נשאל אם מותר לנשק ידי רבו בבית הכנסת, והשיב אולי. הרי שנסתפק בזה. ועיין מה שכתב בספר בית הכנסת כהלכה (פי"ח ס"ד). ויעו"ש בשו"ת בית ישראל הנ"ל שהוכיח דשרי לנשק ידי רבו בבית הכנסת. ועיין מש"כ בשו"ת באר שרים (ח"ב סימן י"ז), ובשו"ת משנת יוסף (ח"ו סי' ל"א), ובשו"ת אדני פז (ח"ד סימן ג') בתשובה לבעל "גם אני אודך". ע"ש.

ד) עוד תירץ ע"פ מש"כ בשו"ת שמ"ש ומגן (או"ח ח"א סימן ל"ט) לדייק מדברי הרמ"א. שכתב אסור לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת, ולמה אמר דווקא בניו קטנים, ולא בנים גדולים. ועל כרחך חילוק גדול ביניהם. שדווקא קטנים יש לאדם אהבה רבה אליהם, כמ"ש הכתוב "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים", וכאשר נהיה גדול, לא נשאר אהבה גדולה עד כדי לנשקו, ורק חיבה בעלמא, ולכן כתב הרמ"א בדווקא דאסור לנשק רק בניו הקטנים, שיש אליהם אהבה רבה, ובהכי אין להראות אהבה בבית הכנסת זולת ה', עי"ש. ואם כן י"ל דמשום הכי נישק משה לאהרן בהר אלוקים אף למש"כ הרמ"א דאין לנשק בבית הכנסת, דווקא בבניו הקטנים, ולא באחיו הגדול, ויהא מוכח מזה כדעת השמ"ש ומגן. אולם בבן איש חי הנ"ל, נראה דאין לנשק אדם גדול בבית הכנסת, וכן נקט בשו"ת אורח משפט (או"ח סימן כ"ב), ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן תל"א אות ט"ו), ובספר אורח נאמן (סימן צ"ח סק"ה).

ה) וכתב עוד, שהנה בספר צדקה ומשפט להגר"י בלוי זצ"ל (פי"ב הערה י"ב) כתב לפרש, טעמא דאין לנשק בבית הכנסת להראות שאין אהבה כאהבת המקום. היינו להראות ולקבוע "בליבו של הקטן" שאין אהבה כאהבת המקום, עי"ש. ועל פי זה י"ל בפשיטות שזהו רק בקטנים אסרו לנשק בבית הכנסת, כדי לקבוע "בליבו של קטן" שאין אהבה כאהבת המקום, ולא שייך כן בגדולים. וממילא מיושב היטב מה שנישק משה לאהרן בהר אלוקים שוודאי אין צריך לקבוע "בליבו של משה" שאין אהבה כאהבת המקום, שזהו רק בקטן. ועיין מש"כ ע"ד הצדקה ומשפט בספר בית הכנסת כהלכה (פי"ח הערה א').

ו) ותירץ גם ע"פ מש"כ בספר ברכת חנוך (סוף הספר תשובה ג' מבעל אגרות משה), שהאיסור לנשק בבית הכנסת דווקא בשעת תפילה, כדחזינן מהשו"ע שהזכיר הלכה זו בהלכות תפילה, ולא בהלכות בית הכנסת, ועל כרחך שהוי רק בשעת תפילה. ועיין בביאור הגר"א (או"ח סימן צ"ח) שציין בזה לזוהר הקדוש (ח"א קל"ב ע"ב) שמשמע כן. ואם כן י"ל שמשה נישק לאהרן בהר אלוקים, שלא בשעת תפילה. אולם בספר אורח נאמן (סימן צ"ח סק"ה) כתב לאסור גם שלא בשעת תפילה, עיין שם.

ז) מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א כתב לתרץ בתשובה לבעל ה"בית מתתיהו", על השאלה: איך נישק משה לאהרן בהר אלוקים, הא אסור לנשק בבית הכנסת, וכתב בזה הלשון: בהר מותר. עכ"ל. וביאור הדברים י"ל שהאיסור הוא במקום שמתפללים שם, אולם בהר האלוקים, זה לא מקום תפילה.

ח) הגאון הגדול רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א רבה של העיר העתיקה ירושלים, תירץ, שלא נשקו בהר האלוקים ממש, אלא למרגלות ההר.

להתפלל על שלום הצדיקים / חסידות

ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות וגו׳ (א, טו).

פסוק זה פירשו הרה״ק רבי צבי הירש מרימנוב זי״ע על דרכי הצדיקים (הובא ב׳מבשר טוב׳). ״ויאמר מלך״ רומז על מלך מלכי המלכים הקב״ה שהוא מלך על כל ״מצרים״ זה מיצרי עולם הזה, והוא אומר לצדיקי הדור הנקראים ״מילדות העבריות״ (וכמו שפירש רש״י שהיא לשון מולידות), דהיינו שהם מולידים אהבתו ויראתו יתברך בקרב כל ישראל. והנה יש שני מיני צדיקים, ״שם האחת שפרה״ פירוש, עבודה אחת נקראת ״שפרה״, כלומר שאין רואין ממנו שום עבודת חוץ בפועל ממש, ועכ״ז דבוק הוא במחשבתו בהבורא יתברך תמיד, וכל דיבורו ותנועותיו הכל הוא לשם שמים, וכמאמר הכתוב (איוב כו, יג) ״וברוחו שמים שפרה״ (פירוש, ברוח פיו ודבריו איהל את השמים על הארץ). והצדיק השני נקרא ״פועה״, כמו שפירש רש״י ז״ל שהיא מלשון צעקה, כלומר שתפילתו באהבתו וביראתו ירופפו עמודי שמים בגערתו, וינוע לבב העם סביבתו, וזה נקרא פועה.

ואומר להם הקב״ה ״בילדכן את העבריות״ אלו בני ישראל, ״וראיתן על האבנים״ דהיינו באותיות התורה והתפילה הנקראים אבנים (כמו שכתוב ב׳ספר יצירה׳ המיוחס לאברהם אבינו ע״ה, פ״ד יח), שתי אבנים בונות שני בתים, פירוש שפועלים בתפילתן ובמחשבתם הקדושה הדבוקה בהבורא יתברך, ועם אותיות התורה והתפילה בונים בנין שלם, ומהם ילמדו כל הנלווים אליהם לעשות כמעשיהם, לאהבה וליראה את ה׳ הם ובניהם ותלמידיהם עד העולם. וצריך כל אדם להתפלל תמיד על אריכות ימים ושנים של שני הצדיקים האלו.

ומצוין שם ב׳מבשר טוב׳ מה שהחסידים הסבירו, שבדבריו התכוון הרה״ק מרימנוב על עצמו ועל מחותנו הרה״ק רבי ישראל מרוז׳ין זי״ע, כי דרך עבודתו של הרה״ק מרימנוב היתה לעבוד את ה׳ בהתלהבות יתירה, ואילו הרה״ק מרוז׳ין עשה כל מעשיו בהתאפקות כאשר רשפי אש בערו בקרבו בפנימיותו בלבד. הוא היה אומר: ״הרה״ק מרוז׳ין בחר לעצמו את דרכו של חנוך שנתעלה להיות מלאך מט״ט, ואילו אני בחרתי את דרכם של אברהם יצחק ויעקב״, ומי יעמוד בסוד שיח שרפי קודש.

בחינה דומה אמר הרה״ק מרוז׳ין בפסוק (דברים ד, ח) ״ומי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים״, וכבר העירו המפרשים, דלפי הדקדוק הוי ליה למימר ״חוקים ומשפטים מצודקים״ אך הכוונה, שיש צדיקים המראים את עבודתם וגדלותם כלפי חוץ בבחינת ״משפטים״, שהרואים יוכלו לראות צדקותם, ולעומתם יש צדיקים שהם בבחינת ״חוקים״ שמסתירים מעשיהם, ומלבייהו לפומייהו לא גליא, ולפעמים אף מעשיהם תמוהים ובלתי מובנים דוגמת החוק שאין בו טעם, וכנגד שניהם אמרה תורה ״כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים״, בין צדיקים בבחינת ״חוקים״ ובין צדיקים בבחינת ״משפטים״ (הובא ב׳בית יעקב׳ להגה״ח רבי יעקב אהרן אב״ד אלכסנדר זצ״ל, פרשת ראה). בהזדמנות אחרת העיד הרה״ק מרוז׳ין על עצמו, ״איך בין א יחיד וואס האט אויס - גיארבעט די אברים פארן אייבשטער...״, היינו, שאין עוד איש בדורו ששיעבד את אבריו לה׳ כמותו. ולהאמור יובן ביתר שאת, כי כלפי חוץ לא היה ניכר עליו שום סימני עבודה ויגיעה, ובזה היה יחיד מומחה. הגם שדרכי עבודתם של הני תרי רבוותא הייתה שונה זו מזו, שררה ביניהם אהבה עזה ויתירה. וכבר הרחבנו במקום אחר, שכמעט כל צדיקי דורו נהרו אל הרה״ק מרוז׳ין, וכמו שאמר הרה״ק רבי חיים מאטיניא זי״ע, שבאמת אי אפשר לאנשים כערכינו להשיג אפס קצהו מגדלותו, אך מזה שכל צדיקי דורו היו כפופים ונכנעים תחתיו - חזינן שהיה גבוה מעל גבוה, ובין כולם לא היה מי שזכה לרחשי אהבה כמו הרה״ק מרימנוב, והוא היה היחיד שזכה לנשיקה מאת הרה״ק מרוז׳ין (ומכל מקום הרבי ר׳ הירש לא נשק לו בחזרה, באמרו שלא גילו מן השמים סוד הנשיקה), וגם רבו (הרה״ק רבי מנחם מנדל מרימנוב זי״ע) לא מסר לו סוד זה (הובא ב׳בארת המים׳ עמוד כא בשם הרה״ק רבי ברוך מויזניץ זי״ע).

וזאת על אף שהיה הרה״ק מרוז׳ין פאר היחס ואילו הרבי ר׳ הירש היה בן למשפחה פשוטה, שאביו היה ״פליק-שניידער״ (חייט המתקן בגדים קרועים).

באחת מנסיעותיו של הרה״ק מרימנוב לרוז׳ין התחיל בערש״ק באמירת ״הודו״ בקולי קולות טרם נכנס הרה״ק מרוז׳ין לבית המדרש, ורצו כמה מבני הרה״ק מרוז׳ין למחות בו, כי היה נראה כחוצפה להתחיל את התפלה בביהמ״ד טרם יבוא הרבי (ובפרט שרחשי הכבוד שנהגו כלפי הרה״ק מרוז׳ין היה באופן מופלא ביותר, וכדרכו בגינוני שררה ומלכות) אך הרה״ק מרוז׳ין מחה בהם והזהירם: ״השמרו לכם מדבר על קדוש ישראל כמוהו, על איש אשר קדושת השבת בוערת בקרבו ועצור בעצמותיו, ותבער בקרבו רשפי אש, ולא ידע מעצור ברוחו, ולא ישים על לבו אם עושי אלה עושה עול, האם אני אעכב על ידו, לכן החשו גם אתם החשו״. ■

בסוד שיח
כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

שו"ת חורף הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

שאלת בנימין רוזמן / נוף איילון: הרב עסק לאחרונה בדיני בסיס לדבר האסור ונזכרתי כי קראתי פעם באחד העלונים מקרה מעניין שקרה באחת הישיבות, שהתלמידים היו נכנסים אל מטבח הישיבה בליל שבת כדי לאכול מסיר החמין, והנהלת הישיבה לא ראתה זאת בעין יפה מאחר וזה גרם לכך שלא הייתה כמות מספקת של חמין לסעודת השבת. כל אזהרות הנהלת הישיבה לא הועילו, והבחורים המשיכו במנהגם..

ערב שבת אחד הלך האחראי על המטבח והדליק נר שעווה על המכסה של החמין, כדי למנוע מהבחורים לקחת מהחמין... אולם זאת לא ידע כי גם לאחר שהנר יכלה, עדיין מכסה הסיר יהיה 'מוקצה', משום הכלל 'מיגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא'.

בעלון שם דנו והאריכו בשאלה זו האם אכן היה אסור להזיז את מכסה הסיר או לא. איני זוכר את הדיון ומה הייתה המסקנה, וכעת שקראתי את הטור של הרב מהשבוע הקודם נזכרתי במעשה זה ופונה אני אל הרב כדי לדעת מה עלה בגורלו של אותו סיר חמין...

תשובה: יש לדון בשאלה זו מצד ג' סברות היתר המבוארות בדברי הפוסקים אודות 'בסיס לדבר האסור', אולם קודם לכן אבאר את השאלה.

האחראי על המטבח ברצותו למנוע מהבחורים לקחת מן סיר החמין לא היה מודע ככל הנראה לדיני 'בסיס לדבר האסור' וחשב שבמעשהו הוא מונע מהבחורים אפשרות לטלטל את מכסה הסיר כל זמן שהנר דולק, אולם לאחר שהנר יכבה יהיה אפשר לטלטל את הכיסוי, אולם כפי שכבר הוזכר בשאלה - זה אינו - מאחר ויש לנו כלל בהלכות 'מוקצה' האומר שדבר שהיה מוקצה בבין השמשות של כניסת השבת ממשיך להיות מוקצה לכל השבת גם אם סיבת המוקצה כבר אינה קיימת, ומשום כך, כיסוי הסיר מאחר והיה מוקצה בבין השמשות מדין 'בסיס לדבר האסור' הרי הוא ממשיך לכאורה להיות מוקצה גם לאחר שהנר כבר כלה, ואם כן לא יוכלו הבחורים לאכול מסיר החמין בשבת קודש בבוקר מאחר ואי אפשר לטלטל את הכיסוי, עד כאן הסבר השאלה.

אולם ראשית יש לדעת כי לדעת המשנה ברורה[א], מותר לטלטל מוקצה בגופו או בשינוי, ולכן ישנה אפשרות להסיר את המכסה מן הסיר על ידי המרפק וכדומה, ואז להסיר את הסיר מן הפלטה.

פתרון זה לא יועיל בדרך כלל לבחורים לקחת מן החמין בליל שבת, מאחר שעל הכיסוי יש נר דולק ואם יטלטל את המכסה בשינוי כגון שעם המרפק יפיל אותו לרצפה, הרי שהנר יכבה, ויעבור על מלאכת מבעיר בשבת[ב].

ולעצם העניין יש לדון האם אכן הסיר נהפך להיות בסיס לדבר האסור וזאת משום שיש לדון מצד ג' סברות היתר.

א', בגיליון הקודם הוזכרה סברת 'בעל המאור' האומרת שאין ההיתר נהפך להיות בסיס לאיסור אלא אם כן ההיתר אכן משמש את האיסור, אולם אם האיסור משמש את ההיתר, אין ההיתר נהפך להיות בסיס, ולכן במקרה שגבאי בית כנסת שהניח מערב שבת דבר מוקצה על ערימת העלונים כדי שזו לא תתעופף ברוח, אין העלונים נחשבים כ'בסיס לדבר האסור' ומותר לשלוף אותם ולנער את ה'מוקצה'.

ויש לדון רבות האם הסברא הנ"ל שייכת גם בנידון דידן שהניח את הנר על כיסוי הסיר כדי לשמור על הסיר ועיין בהערה[ג].

ב', מבואר בהלכה שמאחר שעניין 'בסיס' תלוי גם במחשבת האדם אם הניח את חפץ המוקצה על ההיתר בכוונה תחילה כדי שיהיה שם, או ששכח את חפץ המוקצה על גבי ההיתר שבמקרה כזה אין ההיתר נהפך להיות 'מוקצה' מדין 'בסיס', אם כן אין הדבר תלוי אלא בבעל חפץ ההיתר עצמו, אולם אדם אחר שהניח בכוונה תחילה חפץ של איסור על גבי חפץ של היתר של חברו מערב שבת - אין ההיתר נהפך להיות 'בסיס' שהרי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו[ד].

ואם כן יש לומר שגם כאן אין ביכולתו של אחראי המטבח לאסור את סיר החמין שנמצא בבעלות הישיבה ויש להתיישב בדבר[ה].

ג', לדעת הט"ז[ו] שייכת כאן שיטת חלק מהראשונים[ז] שאם היה בדעתו להסיר את המוקצה מן הבסיס (למשל על ידי נכרי) לא חל דין בסיס, ואנו סומכים על שיטה זו במקום הפסד[ח], ואם כן מאחר שמלכתחילה הנר לא היה דולק עד סוף השבת (אלא נכבה וכלה) אם כן אין הכיסוי נהפך להיות בסיס[ט], אמנם האחרונים חלקו על הט"ז, אבל יש לומר שבנידון דידן יודו ועיין בהערה[י].

א - סימן שי"א סעיף ח' ומ"ב שם ס"ק ל'.
ב - עיין סימן רע"ז מ"ב ס"ק י"ד, ואם יוכל לנער על ידי המרפק באופן שאינו פסיק רישא לכיבוי הנר - אה"נ.
ג - בספר אורחות שבת חלק ב' פרק י"ט הערה תכ"ד דן בשאלה זו ומבואר מדבריו שסבר שא"א להשתמש בסברת בעל המאור בנידון זה, וכנראה משום שבגיזי צמר הוא לא מחפש למקם אותם על גבי משטח מסוים, אבל כאן הוא רוצה להדליק נרות ע"ג הכיסוי ולכן הכיסוי נהפך לבסיס, אולם הוא נקט שסברת רש"י המוזכרת בשעה"צ ש"ט ס"ק כ"ד כן שייכת בנידון דידן דכשם שהמפה אינה נעשית בסיס לנרות כך כיסוי הסיר אינו נעשה בסיס לנרות כי בא לשמש את הסיר, אולם בגיליון הקודם בהערה ו' התבאר שי"ל שסברת רש"י ובעל המאור היא אותה סברא, ולזאת י"ל שכשם שאע"פ שהוא ממקם את הנרות ע"ג המפה מ"מ המפה לא נהפכת לבסיס משום שהמפה לא משמשת את הנרות א"כ ה"ה בנד"ד, וי"ל.
ד - סימן ש"ט סעיף ד'.
ה - שמא י"ל שכיוון שהנהלת הישיבה מינתה אותו למנהל על המטבח א"כ אין זה נחשב 'אינו שלו', ומאידך ודאי לא ניחא ליה להנהלת הישיבה שהבחורים לא יוכלו לאכול מהחמין (עיין מ"ב סימן ש"ט ס"ק כ"ז)
ו - סימן רע"ז ס"ק ה', סימן רע"ט ס"ק א', סימן ש"ט ס"ק א'.
ז - שיטת רבינו תם המובאת בשו"ע סימן ש"ט סעיף ד' בשם י"א.
ח - כמבואר במ"ב שם ס"ק כ"א.
ט - ומשום שאריות השעוה נראה פשוט שאין הכיסוי נחשב בסיס מאחר ואין לזה חשיבות.
י - הבה"ל בסימן רע"ט ד"ה 'אפילו' הביא מספר תוספת שבת שר"ת אמר דבריו רק היכא שבדעתו לעשות מעשה ולהסיר את המוקצה, אבל גבי נר אין דעתו לסלק אלא הנר כבה מאליו, ובנד"ד י"ל שמוכח מילתא שלא עשה כן אלא דעת חצי שבת שאחרת לא יוכלו להשתמש בסיר החמין ואולי עדיף מנר ושלהבת, ובשם הפמ"ג (מ"ז סימן ש"ט ס"ק א') כתב שכיוון שאינו יכול לנער את הנר בין השמשות כי נר בשבת חובה, ממילא 'מיגו דאיתקצאי' אולם בנד"ד לא מדובר בנר חובה, והחזו"א סימן מ"ח ס"ק ח' כתב די"ל דלא אמר ר"ת את דבריו באופן שהבסיס הוא המקום המיוחד של המוקצה, ובנ"ד א"א לומר שהכיסוי זה המקום המיוחד של הנרות (עיין בספר אורחות שבת פרק י"ט הערה ת"א)

סיפור לשבת

האבנים ומחילת עוונות

מסיפורי קהילת חלב, סוריה

אל צדיק ישיש, שהיה נערץ ומכובד על כל הבריות. באו אנשים ונשים להתוודות בפניו על חטאיהם, לבקש ברכתו וללמוד מדרכיו.

באחד מן הימים באו לפניו שתי נשים. התוודתה אחת מהן על חטא כבד שחטאה, ותאמר לצדיק:

"כבר הלכתי ובקשתי סליחת האדם שגרמתי לו רעה, ובכל זאת, אין מצפוני נותן לי מנוח. אמנם סלח לי האדם, אך מי יודע אם סלח לי אלוקים. חמור מאד מאד החטא שעשיתי, ובקשתי היא כי גם האלוקים יסלח לי."

החריש הצדיק. אחר כך פנה אל האישה השנייה ושאל אותה: "ומה לך?" ענתה: "אני רק לוויתי את חברתי, זו שהתוודתה לפניך זה עתה." שאל הצדיק: "ומה רצונך?" ענתה האישה: "לקבל את ברכתך." "יפה מאד," אמר הצדיק, "ברכתי נתונה לך. כנראה שלהתוודות אין לך צורך." אמרה לו האישה: "אין דבר המכביד על מצפוני, ברוך השם, ואם חטאתי, הרי אלה רק חטאים פעוטים, עבירות קלות, ולא כדאי אפילו לגזול זמנך בסיפורן: אלו הן עבירות של מה בכך."

אמר הצדיק הישיש לאישה הראשונה: "ראיתי כי נכנע לבבך לפני האלוקים ולכן זאת עשי, בתי: צאי אל מעבר לגדר ביתי. בקשי והביאי לי אבן גדולה ככל שתוכלי שאת, כי גדול החטא שחטאת."

ואל השנייה פנה ואמר: "צאי גם את, וצברי אבנים קטנות, כי עבירותייך קטנות היו. "יצאו השתיים ועשו כמצוותו. חזרה האחת והביאה אבן גדולה, והשנייה הביאה שק מלא צרורות אבן קטנים. העביר הישיש עיניו העששות אל פני האבן והצרורות ואמר: "היטבתן לעשות. ועתה הואילו בטובכן ושימו את האבן והצרורות שצברתן במקום שמימנו לוקחו וחזורנה אלי - אז אגיד לכן את דברי."

הלכו השתיים לעשות כדבריו. הראשונה מצאה על נקלה את המקום שממנו לקחה את האבן הגדולה והניחה אותה שם. והשנייה טרחה ועמלה ולא יכלה בשום אופן לקבוע את המקומות שמהם נצברו כל הצרורות וחלוקי האבנים.

חזרה אל הישיש עם משא האבנים הקטנות.

אמר הזקן: "עתה אגיד לכן את דברי." "את הראשונה, הנחת את האבן הגדולה במקומה, כי זכרת מהיכן ומנין לוקחה, כך גם עניין העוון שלך. זכרת את עוונך הגדול ועינית את נפשך, נשאת בתוכחות אנשים, שנזפו בך, ובתוכחות מצפונך שלא נתן לך מנוח, התביישת בחטא ורצית לשוב בתשובה ולא התביישת להתוודות עליו, והאלוהים סלח לך."

"ואת, בעלת האבנים הקטנות, חטאת לכאורה חטאים קלים, פעוטים ושונים, והם לא הכבידו על לבך ולא הכאיבו לך, לא זכרת אותם ולא התחרטת עליהם, גם לא תקנת את מעשייך ואולי גם הטפת מוסר לאחרים ואיך יסלח לך אלוקים?"

ותשלח את אמתה

בלובלין נתכנסו כמה מראשי הקהילה עם רבני העיר ודנו בעניין חשוב, שהיה בו משום הצלת נפשות רבות מישראל. אמרו אנשי המעשה שבין הנאספים: "ענין זה שאנו דנים בו עתה, הוא כבד מאתנו. ולא נוכל לבצעו בכוחותינו הדלים והצנועים". התערב הגאון ר' מאיר שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין בימים ההם. וקרא בהתרגשות: "רבותינו דרשו כידוע, את הכתוב: "**וַתִּשְׁלַח אֶת אֲמָתָהּ**" (שמות' ב ה) את ידה. ועוד אמרו: "אע"פ שידה של בת פרעה הייתה קצרה מלהגיע לתיבה באורח טבעי, כיון שהושיטה את ידה להציל את משה, נעשה לה נס וידה נתארכה אמות הרבה. וניסיון ההצלה הצליח בידה. והנה, יש מקום לשאול כאן: "מה הייתה סבורה בת פרעה, בשעה שהושיטה את ידה לתיבה, המרוחקת ממנה מרחק רב"?

"אלא" המשיך ר' מאיר שפירא בקולו המלהיב: "מפרשה זו עלינו ללמוד מוסר השכל; שלעולם יחתור האדם אל המטרה הנכספת מתוך אמונה ובטחון בקב"ה. ואפילו נראית לו המטרה רחוקה מכדי הישג ידו באורח טבעי, אסור לו להתייאש ולהוריד ידיו בחוסר אונים ובאפס מעשה. ואף אנו, מורי ורבותי, עשה נעשה למען המטרה הקדושה שלפנינו, בכל כחנו ומאדנו. ובעזרת השי"ת גם יכול נוכל".

המשך בעמוד הבא...

ויטמנהו בחול

בעיר הסמוכה למז'יבוז', נתמנה מושל אכזר. שגזר גזירות קשות על היהודים, עד שכבר לא יכלו לשאתן. החליטו לשגר משלחת למז'יבוז', לבקש עצה וברכה מהצדיק רבי ברוך, נכדו של הבעש"ט.

בסעודת השבת סיפרו חברי המשלחת לצדיק על הצרות שמנחית עליהם המושל חדשים לבקרים. נענה הרבי: "כתוב, 'וירא כי אין איש' - ראיתי את המושל שלכם, והנה אין הוא ראוי להיקרא 'איש', כי אינו מתנהג כבן־אדם; 'וירא את המצרי' - אכן, רואה אני שדינו להיענש כמצרים, שהעבידו את אבותינו בפרך; אלא שהדבר אינו חייב להיעשות ביום שבת־קודש - 'ויטמנהו בחול', הוא ייטמן ביום חול". וכעבור ימים אחדים יצא המושל על סוסו אל מחוץ לעיר, וברק פגע בו ומת.

ביום ה־40 לתפילותיו

באישון לילה ובדרך פלא נמצא מקום קבורה בודד סמוך ונראה לציונו של רבי שלמה מזוויעל זצ"ל, שם טמנו את הרבנית חיה מילצקי, בתו של רבי שלום שבדרון זצ"ל. הרקע לסיפור נעוץ במעשה שהיה לפני 71 שנה. את העובדה סיפר בהספדו בעת ההלוויה בן דודה של המנוחה - הרב אברהם יוסף ליזרזון שליט"א, ששמע את העובדה מפי רבי שלום שבדרון ורעייתו ע"ה (בתו של הגרחי"ל אויערבאך זצ"ל). המנוחה, הילדה חיה מילצקי, בגיל 4 עדיין לא הלכה על רגליה, אף לא פסיעה אחת. הרופאים סברו כי לעולם לא תוכל ללכת על רגליה. הרבנית שבדרון ע"ה הלכה לבכות את כאבה באוזנו של הצדיק רבי שלמה מזוויעל זצוק"ל. הוא שמע את צרתה ואמר לה: תלכי להתפלל 40 יום בכותל המערבי (ושלא תשוחחי שיחת חולין עד שתסיימי את התפילה. וגם אמר לה אלו פרקי תהילים לומר) ואני מבטיח לך שבתך תתרפא. אמרה לו הרבנית ע"ה: בעלי הוא אברך תלמיד חכם יגע בתלמודו, ואני אמא המטופלת בילדים קטנים, כיצד אני יכולה לעזוב את הבית כל יום למשך 40 יום וללכת עד כותל המערבי להתפלל?! השיב לה הצדיק מזוויעל: אני אלך בשבילך, וה' אלוקים ימלא משאלות לבך לטובה. ביום הארבעים, הרבנית שבדרון הושיבה את בתה חיה על אדן החלון, וביקשה מבתה האחרת שתשמור עליה למשך כרבע שעה, כי היא עייפה ורצונה להירדם קמעה. לפתע הילדה עזבה את אדן החלון, ירדה, והחלה לרוץ בחדר הספרים הגדול. אחותה ששמרה עליה, הקימה קול צעקה של תדהמה, אמה התעוררה מיהרה לחדר, ואף היא כמעט התעלפה מהתרגשות. גם שאר בני הבית צעקו צעקות רמות של שמחה, וכמה מתפללים מבית הכנסת הגר"א שעטו פנימה לביתו של רבי שלום שבדרון להבין את פשר הצעקות הנישאות מהבית... הרבנית שבדרון נזכרה כי היום הוא בדיוק יום המ' לתפילותיו של רבי שלמה, ומאז הלכה הילדה על רגליה, קמה וגם ניצבה, והתעלתה בדרכיה לבת תלמיד חכם ולאשת חבר עד הסתלקותה (מאז הרבנית שבדרון אמרה בביתה בכל יום את כל ספר התהילים).

עם הסתלקות רבי שלמה מזוויעל זצ"ל לפני יותר מיובל שנים - יצאה הרבנית שבדרון ע"ה למשרדי החברא קדישא ורכשה מקום קבורה סמוך מאד לקברו של הרבי מזוויעל. חלפו השנים, וכרבות הימים החסידים גילו כי אישה פלונית רכשה קבר סמוך מחוץ ד' אמותיו של הצדיק, ובקשו ממנה והבטיחו לה הון רב כדי שתמכור להם את מקום הקבר, אך היא מאנה. ולאחר עשרות שנים, בעת הסתלקותה, נטמנה שם. לימים, נקבר שם גם בעלה הגדול - רבי שלום שבדרון זצ"ל. והנה חלפו עשרות שנים נוספות, עם הסתלקותה של הרבנית חיה מילצקי ע"ה הוברר כי בהר המנוחות ליד קבר בעלה הגר"א מילצקי זצ"ל נקבר כבר יהודי תלמיד חכם פלוני, כך שאין שם מקום קבורה בשבילה. הוחלט לנסות לחפש ליד קבר הוריה בהר הזיתים - בחלקה של רבי שלמה מזוויעל. איש לא האמין כי עדיין יכולה להימצא במקום חלקת קבורה שלא נרכשה, גם לא מטר אחד פנוי, אך הלא יאומן התגלה, ואנשי החברא קדישא ניאותו לחפש, ואף איתרו מקום קבורה פנוי. ובאישון לילה נטמנה שם המנוחה הצדקנית - הרבנית חיה מילצקי ע"ה (שבת קדש / הרב חנניה צ'ולק / יו"ר עזר מציון).

שביבים / שאול שיף

"התזמורת" שלא ניגנה

/ אהרון יפה*

ירושלים הייתה זירת לחימה קשה ומרה במהלך מלחמת העצמאות כולה. כשליש מכלל הנופלים במלחמה (2,004) נפלו במערכה על הגנתה ועל הגנת הדרכים המובילות אליה. כמה מהמכות היותר כואבות ספגו כוחות המגן בגזרת ירושלים, וביניהן אפשר למנות את נפילת הל"ה (15.1.48), פיצוץ מכונית התופת ברחוב בן יהודה (22.2.48), נפילת שיירת נבי דניאל (28.3.48), נפילת שיירת הדסה להר הצופים (13.4.48), נפילת גוש עציון (13.5.48) ונפילת העיר העתיקה (21.5.48).

הלגיון הירדני היה מאומן היטב, מצויד היטב ולוחמיו היו ברובם בדואים שנשבעו אמונים למלכם. השירות הצבאי שימש לרובם מסורת של דורות ודרך חיים. מולם עמדו הלוחמים העברים בירושלים מפוצלים למספר מחתרות, חסרי נשק ותחמושת, או שנשאו נשק ישן, מותשים לאחר שנלחמו חודשים ארוכים בחזית רחבה. רק בריחת האוכלוסייה הערבית מהשכונות במערב העיר, עמידת הגבורה של לוחמי מנזר סן־סימון במערכה הקשה וההשתלטות על עמדות בריטיות מפונות במבצע קילשון, ב־15 למאי 48 שינו את פני המערכה וייצבו את קו החזית בגזרת ירושלים. אחת מתוצאות הקרב על ירושלים במלחמת העצמאות הייתה התגברות החשש במטה מחוז ירושלים, שהלגיון מסוגל לבתר את הבירה בפתאומיות מעמדותיו שלאורך "הקו העירוני". לדוגמה, ביומן המבצעים של חטיבת ירושלים, ב־30 בנובמבר 1948, נכתב כי התגלתה מנהרה המובילה מכיוון העיר העתיקה מערבה, והיא עלולה לשמש למתקפת פתע. חשש זה הוא שהביא את מפקדי החטיבה לעסוק בהתבצרות ובהכנת תכניות הגנה וכן לחפש נקודות תורפה אצל הלגיון הערבי. תוך כדי עבודות ביצורים שגרתיות באזור מוסררה, נתגלתה תעלת ביוב ישנה, כנראה מהתקופה התורכית. לשם קבלת הסברים על תפקיד התעלה פנה שמעון נחמקין (מפקד חוליית מודיעין החטיבה) אל מהנדס הביצורים של החטיבה, בוריס אייזנשטט, שידע את מוצאותיה ומבואותיה. זה הראה לו את נתיבה על גבי מפה עתיקה. היא עברה מבית החולים האיטלקי לכיוון הכביש היורד לשער שכם. פתחה היה מרוחק כ־240 מטרים בקו אוויר מעמדת הלגיון המרכזית, שכונתה בזמנו "עמדת הגפרורים" והטילה אימתה על הסובב אותה. מהעמדה הלכה התעלה, לפי המפה העתיקה, לאורך חומת העיר העתיקה, עד שהגיעה לפיל־בוקס המצוי ליד "מגדל החסידה", מול מוזיאון רוקפלר. נחמקין החליט לערוך סיור בתעלה נסתרת זו, ולשם כך הכין חוליית מודיעין שתאסוף מידע עליה. בתום סיור המקדים במעבר העלה נחמקין בפני חבריו את הרעיון לנצל מעבר סודי זה אל חומות העיר העתיקה לשם הטמנת מטעני חומר נפץ בשני המנהולים. (פתחי מוצא מהתעלה) לכשיגיע הזמן, יפוּ צצו מטענים אלה קרוב לשער שכם, והפיצוץ ייצור פרצה במערך הלגיון הנמצא במורד שכונת מוסררה לכיוון שער שכם. במקביל, יתקוף גדוד חי"ר את כל הגזרה דרך עמדת "בית הגפרורים", שתפוּ צץ, ומשם ישתלט על אזור הגבול וינסה להגיע עד למוזאון רוקפלר. כך תכותר העיר העתיקה ותיווצר אפשרות ליצור קשר ישיר להר הצופים דרך ואדי ג'וז. תכנית זו קיבלה את הכינוי "התזמורת", או הייתזמורת הגדולה". את הרעיון היה צריך לאשר מפקד המחוז, משה דיין, והדבר נעשה על ידי דוד גובר, שהיה חברו. בשלב השני הועלתה תכנית זו בפני נחמן בצר, אותו מינה דיין לקצין המבצעים של המחוז, והלה אכן נתן את האישור המיוחל. השלב הבא היה חישוב כמות הטי־אן־טי שתוטמן במנהולים, ואשר אמורה לפוצץ את החומה. לשם דיון בשאלה זו יצאו דוד גובר וקצין החבלה של החטיבה, איציק בר, למכון וייצמן, שם פגשו את פרופ' אפרים קצ'לסקי, לימים נשיא המדינה, אפרים קציר. לדבריו, כמות של 5 טון חומר נפץ מרסק תהרום מבנים ברדיוס של 300 מטרים. ב־6 באוקטובר 1948, כשברשותם מידע זה, החלו החבלנים בהכנות להעברת מטעני חומר הנפץ מגדוד 163 למרתף שליד התעלה, שבו הוציאו אותם והכניסום לשקים. למחרת הגיעו חיילים מהגדוד ונשאו את השקים אל יעדם, שם סידרום שני חבלנים. תהליך הובלת השקים למנהולים - בסיוע מעין עגלה או מזחלת אשר נגררה בעזרת חבלים - וסידורם נמשך כשבועיים. לצורך מבצע זה הרכיב המהנדס זלצר תאורה לכל אורכה של התעלה, ואילו החבלנים הכינו את המטענים לפיצוץ. את שני המכסים הם מיקשו במוקשי פרפר, כדי שהדף הפיצוץ יופנה כלפי המטען, ועל גבי תאי המנהול הם הניחו כמאה שקי אדמה. בסוד מבצע המיקוש ברחוב גודפריד דה בויון באו כשישים איש. אלה זחלו בתעלה הסודית, שהייתה מזוהמת בפטרייה בשם Histoplasmin, ובעטייה חלו בקדחת המערות. מרביתם אושפזו בבית החולים "אביחיל" שבפאתי מגרש הרוסים. למרות המספר הרב של שותפי הסוד, נותר המטען שבקרבת שער שכם סוד כמוס. מפקדי הגדודים שישבו במפקדה שהתמקמה בבית החולים האיטלקי, בו שוכנת כיום הנהלת משרד החינוך, כלל לא ידעו שבמפקדתם מצוי מתג שיכול להפעיל את המטען האדיר. שותפי הסוד צפנו אותו עמוק בלבם.

באמצע שנת 1949, מספר חודשים אחרי הסכמי שביתת הנשק וכשנה לאחר הטמנת המטען הגדול, נזכרו במטה המחוז באותו מטען תופת המונח בשטח ההפקר בין העמדות הירדניות לעמדות הישראליות. מטען בעל עוצמה כזו יכול, במידה ויתפוצץ, לגרום שואה אמיתית למבנים בעלי חשיבות היסטורית ודתית מהמעלה הראשונה - ובראש ובראשונה לכנסיית הקבר. פגיעה באתרים כאלה יכולה לגרום לתקרית בעלת השלכות בינלאומיות, בה תוטל האשמה על צה"ל ומדינת ישראל. במטכ"ל הוחלט לסלק את מטען התופת, והפקודה ירדה אל חיל ההנדסה ומפקדו דאז, אל"מ עמנואל שחר, ואל פיקוד מרכז ומפקדו דאז, צבי איילון. בסופו של דבר הוחלט לפוצץ את המטען ואז, ביום ה-21 באוגוסט 1949, פוצץ המטען, לאחר שהוכרז עוצר בצד הירדני של מוסררה ופונו כל תושביה.

* דייר אהרון יפה, חוקר בגאוגרפיה היסטורית, משמש חוקר בכיר במכון למחקר מדיניות טרור במרכז הבינתחומי בהרצליה.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:
גיל ויין עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il